

Nikolo Makijaveli

Vladalac

Sa italijanskog prevela
Jelena Todorović

Pogovor i komentari
Dragan D. Lakićević

Mono i Manjana
2009.

Naslov originala:
Il Principe di Niccolò Machiavelli

Izdavač
Mono i Manjana

Za izdavača
Miroslav Josipović
Nenad Atanasković

Glavni i odgovorni urednik
Aleksandar Jerkov

Urednik
Vojin V. Ančić

Prevod
Jelena Todorović

Lektura
Svetlana Manigoda

Korice
Ljiljana Pekeč

Tehnički urednik
Goran Skakić

Priprema za štampu
Ljiljana Pekeč

Štampa
Elvod-print, Lazarevac

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

MAKIJAVELI, Nikolo, 1469–1527
Vladalac / Nikolo Makijaveli ; sa italijanskog prevela Jelena Todorović ; pogovor i komentari Dragan D. Lakićević. – Beograd : Mono i Manjana, 2009
(Lazarevac : Elvod-print). – 146 str. ; 20 cm

Prevod dela: Il Principe / Niccolò Machiavelli. – Nikolo Makijaveli i njegov vladalac: str. 131–146. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7804-237-9

a) Makijaveli, Nikolo (1469–1527)
b) Filozofija politike

COBISS.SR-ID 169898252

Ovaj prevod je uraden na osnovu elektronskog izdanja postavljenog na stranicu: http://ilmachiavelli.interfree.it/machiavelli_il_principe.html; Dato elektronsko izdanje oslanja se na izdanje: „Niccolò Machiavelli – Il principe”, cronologia e nota introduttiva di Franco Melotti, note di Ettore Janni, I grandi classici della letteratura italiana, BUR – Fabbri editori, Milano, 1995.

Posveta

*Nicolaus Maclavellus ad
magnificum Laurentium Medicem¹*

[Nikolo Makijaveli
uzvišenom Lorencu od Medičija²]

Oni koji žele da steknu naklonost kakvog vladoca, pred njega najčešće dolaze sa onim što im je najvrednije il’, pak, sa onim za šta veruju da će se njemu najviše dopasti; otuda se uglavnom poklanjaju konji, oružje, zlatne odežde, dragi kamenje i slični predmeti koji dolikuju darodavčevom dostojanstvu. Te tako i ja u želji da se Vašoj uzvišenosti

¹ Pored italijanskih naslova, Makijaveli je svakom poglavlju najpre davao naslov na latinskom jeziku. Isto važi i za naslov celog dela koje sâm Makijaveli u čuvenom pismu Frančesku Vetoriju navodi pod latinskim imenom *De principatibus* (O vladavinama). (Prim. prev.)

² S nadom da će osvojiti naklonost ponovo ustoličenih gospodara Firence i vratiti se u politički život, pisac svoje delo posvećuje Lorencu II., sinu Pjera Medičija i nećaku slavnog Lorencu Veličanstvenog, koji je umro 1492. Koliko je, međutim, darivani bio nedostojan svog poklona, pokazuje nam jedna anegdota iz tog vremena koja kaže da su Lorenca više privukla dva psića koja su stigla uz knjigu nego samo delo. (Prim. prev.)

NIKOLO MAKIJAVELI

preporučim kakvim dokazom svoje odanosti Vama, među svim dobrima koje imam ne pronađoh stvari vrednije niti sebi dragocenije od znanja o delima velikih ljudi koje stekoh za dugog bavljenja savremenim prilikama i stalnog izučavanja onih starih. Sada, nakon što sam dugo i predano o njima razmišljaо i pažljivo ih proučio, sažete u ovu malu knjigu predajem ih Vašoj uzvišenosti.

Premda ni sâm ne smatram ovo delo poklonom dostoјnjim Vas, ipak verujem da ћete ga shodno Vašoj blagosti primiti, imajući u vidu da Vas nisam mogao darivati većim darom nego da Vam pružim priliku da za veoma kratko vreme spoznate ono što sam ja, tek nakon tolikih godina i brojnih neprijatnosti i opasnosti, saznao i spoznao. Ovo delo nisam ukrasio raskošnom rečenicom niti uzvišenim i kićenim rečima ili kakvim drugim primamljivim spoljnim ukrasom, što je slučaj s mnogima čija su dela time pretrpana. Želja mi je, naime, bila da ga ne kralji ništa, već da raznovrsnošću same građe i ozbiljnošću teme bude primamljivo. S druge strane, ne bih želeo ni da ko smatra drskim što se jedan čovek niskog porekla i skromnog položaja odvažio da raspravlja o tome kako vlastaoci treba da vladaju. Kao što slikari silaze u ravnicu da bi sagledali prirodu brda i visokih mesta, il' se penju visoko u brda kako bi sagledali prirodu ravnice, tako isto treba biti vladalac da bi se razumela priroda naroda, i obratno, biti čovek iz naroda da bi se razumela priroda vladalaca.

Primite, onda, Vaša uzvišenosti, ovaj mali dar u duhu u kom Vam ga dajem. Ako ga budete pažljivo

procitali i proučili, otkrićete u njemu moju najdublju želju da dosegnete onu veličinu koju su Vam namenile sudbina i lične osobine. A ako bi kad Vaša uzvišenost spustila pogled sa svojih visina na ove niske krajeve, uvidela bi koliko ja nezaslužno i stalno trpim golemu zluradost sudbine.³

³ Pod „zluradošću sudbine“ pisac, pre svega, podrazumeva krivu optužbu da je učestvovao u zaveri Pjera Paula Boskolija i Agostina Kaponija protiv Medičija, zbog čega je te, 1513. godine dopao zatvora. Godinu dana ranije, kompromitovan učešćem u prethodnoj vlasti, Makijaveli je po povratku Medičija lišen političkih dužnosti. (Prim. prev.)

Glava prva

*Quot sint genera principatum
et quibus modis acquirantur*

[Koliko vrsta vlasti postoje
i koji su načini da se one steknu]

Sve države i sve vlasti koje su upravljale i upravljaju ljudima, bile su i jesu republike ili monarhije. Monarhije ili su nasledne – kada je vladaočeva porodica dugo na vlasti, ili su nove. A nove su ili posve nove, kakav beše Milano za Frančeska Sforcu⁴, ili su kao delovi priključene naslednoj državi vladaoca koji ih je osvojio, kao što je Napuljsko kraljevstvo priključeno kralju Španije.⁵ Ovako osvojene oblasti su naviknute na vlast jednog vladaoca ili su slobodne; a osvojene su, opet, tuđim ili sopstvenim snagama ili, pak, srećnim obrtom događaja il' sposobnošću osvajača.

⁴ Frančesko Sforca (1401–1466), sin kondotjera Mucija Atendola, bio je jedan od najspasobnijih vojskovoda.

⁵ Ferdinand Katolički, španski kralj.

Glava druga

De principatibus hereditariis

[O naslednim monarhijama]

Izostaviću ovde raspravu o republikama, jer sam o njima već ranije opširno govorio⁶ i usredsrediću se samo na monarhije. Držeći se gore iznetog reda, razmoriću, dakle, kako se takvim državama može vladati i koji su načini da se one sačuvaju.

Smatram da je mnogo lakše sačuvati naslednu monarhiju, onu čiji su podanici navikli na lozu svog vlastoca, nego novu. Naime, dovoljno je da se drži poretku koji su uspostavili preci i da bude oprezan u vanrednim prilikama, pa će i vladalac osrednjih sposobnosti doživotno ostati na čelu svoje države, osim ako ga s vlasti ne zbaci kakva neočekivana i nesavladiva sila. No, čak i ako do toga dođe, vlast će nanovo osvojiti prvom prilikom kada usurpator zapadne u teškoće.

⁶ Misli na svoje delo *Rasprave o prvom desetoknjižju Tita Livija*, pisano između 1513. i 1519. godine, koje predstavlja svojevrsan omaž republikanskom uređenju. (Prim. prev.)

U Italiji, na primer, vojvode od Ferare⁷ nipošto ne bi odoleli napadima Mlečana 1484. godine, niti pape Julija 1510. godine da nisu potomci stare vladarske kuće. Nasledni vladalac ima manje razloga i potrebe da se kome zamera, odatle je i u narodu omiljeniji; a ukoliko ga ne omrznu zbog kakvih naročitih poroka, podrazumeva se da će ga, po prirodi stvari, podanici voleti. Sama starina i dužina njegove vlasti progutale su uspomene na sve pređašnje poroke, i u njima su se izgubili svi razlozi za promene budući da svaka promena udara temelje novoj.

⁷ Vojvodstvo od Ferere bilo je feud rimske crkve.

Glava treća

De principatibus mixtis

[O mešovitim monarhijama]

Teškoće, međutim, leže u novoj monarhiji. Ukoliko nije posve nova već je kao deo priključena nekoj drugoj (pa ih skupa možemo nazvati mešovitom monarhijom), promene se najpre javljaju kao posledica jedne sasvim prirodne nepovoljnosti koju zatičemo kod svih novih monarhija – ljudi voljni da smene svog gospodara, nadajući se boljem uzrok su promena. Ta ih nada diže na oružje protiv njega, a to je varka jer se potom i sami uvere da su samo pogoršali stvari. Ovom je, opet, uzrok jedna druga prirodna i opšta potreba koja nagoni novog vladaoca da na svoje podanike udari vojnom silom i raznim drugim nepravdama koje novo osvajanje za sobom povlači. Tako si stvorio neprijatelje od onih koje si povredio prilikom dolaska na vlast, a izgubio prijatelje u onima koji su ti pomogli da tu dođeš jer niti možeš da ih zadovoljiš onako kako oni to očekuju, niti pak možeš protiv njih da upotrebiš krajnje mere, budući da su te obavezali. Naime, ma koliko jaku vojsku da ima, osvajaču je uvek potrebna pomoć domaćih da bi

ušao u oblast. Zato je francuski kralj Luj XII osvojio Milano i potom ga izgubio.⁸ Lodovikove snage bile su dovoljne da ga proteraju prvi put, budući da mu je narod nadajući se boljem sutra otvorio kapije, ali obmanut u svojim očekivanjima nije mogao podneti ugnjetavanje novog vladaoca.

Istina, kada se nanovo osvoje pobunjene zemlje, ne daju se opet lako izgubiti. Koristeći pobunu kao opravdanje, vladalac sada ne preza od toga da presto sačuva kažnjavajući krivce, raskrinkavajući sumnjive i jačajući svoje najslabije tačke. Otuda, ako je prvi put bilo dovoljno da se jedan vojvoda Ludoviko tek malo pobuni na granici da bi Francuska izgubila Milano, drugi put je trebalo da protiv nje istupi ceo svet i da se njena vojska rasturi i protera iz Italije. Razlozi za takav obrt su ranije navedeni. Bilo kako mu dra- go, i prvog i drugog puta, francuski kralj je zbačen. Već smo pretresli glavne uzroke prvog pada. Ostaje sada da se naveđe zašto je pao po drugi put i da se razmotri kakvim je sredstvima raspolagao, odnosno kakvim bi neko drugi na njegovom mestu trebalo da raspolaže da bi se u osvojenoj zemlji zadržao duže od Francuske.

Dodao bih još da zemlje koje se kao osvojene priključe staroj državi osvajača, mogu biti istog porekla i jezika, ali ne moraju. Ako jesu istog porekla i jezika, mnogo se lakše mogu zadržati, posebno ako nisu navikle da žive slobodno. Da bi se osigurala vlast, dovoljno je ugasiti lozu ranijeg vladaoca jer, dokle god

⁸ Francuski kralj Luj XII (1498–1515) polagao je pravo na Milansko vojvodstvo. To pravo mu je osporio Frančesko Sforca. Luj XII je sklopio savez s Venecijom i zauzeo Milano 1499. godine.

NIKOLO MAKIJAVELI

se čuva stari poredak i ne menjaju običaji, ljudi će živeti u slozi. Tako je bilo i s Burgundijom, Bretanjom, Gvaskonjom i Normandijom, koje su dugo živele s Francuskom. I pored malih razlika u jeziku, običaji su im slični, pa lako trpe jedni druge. Onaj koji hoće da osvojene zemlje zadrži, mora da obrati pažnju na dve stvari: prvo da zatre lozu starog vladaoca; drugo da im ne menja zakone i dažbine. Jedino će tako za veoma kratko vreme nova vlast srasti u jedinstvenu celinu s njihovom starom državom.

Međutim, nevolja je kada se osvajaju države različitog jezika, običaja i poretku. Potrebna je velika sreća i veliko umeće da bi se takve države zadržale. Jedna od najjačih i najdelotvornijih mera za sigurniju i trajniju vlast jeste da onaj ko ih osvoji ode onamo da živi. Tako je postupio i turski sultan s Grčkom – i pored svih drugih mera koje je preduzeo da zadrži ovu zemlju, ne bi uspeo da se onde nije naselio. Dokle god si prisutan u datoj zemlji, u stanju si da nemire još u začetku otkriješ i protiv njih pravovremeno deluješ, a kada te onde nema, za njih saznaš tek kad su već toliko narasli da im više leka nema. Povrh svega, ovako ti namesnici ne pljačkaju pokrajину za svoj račun, a podanici su zadovoljni jer mogu lično vladaocu da se pozale. Otuda imaju više razloga da ga vole ako hoće da mu budu pokorni, odnosno da ga se plaše ako bi se odlučili za suprotno. S druge strane, svako ko bi namerio da na takvu državu spolja udari, bio bi mnogo obazriviji. Zbog svega navedenog, daleko je teže oteti datu oblast od vladaoca koji u njoj i živi.

Drugi, bolji način jeste da se neka ključna mesta te države nasele. Neophodno je ovako postupiti ili

držati tamo znatne konjičke i pešadijske snage. Nove naseobine ne koštaju mnogo i vladalac ih osniva i održava trošeći malo ili nimalo ličnog bogatstva. Jedina pretnja su mu oni kojima su kuće i polja oduzeti da bi se dali doseljenicima, a oni su, opet, tek neznan deo te države. Konačno, ti kojih se ovo dotiče, nemaju mu kako naškoditi budući da su osiromašeni i raseljeni. Svi ostali su neoštećeni (za šta treba da budu u pokornosti) ili u strahu da im se, ako pogreše, ne dogodi isto što i onima koje je vladalac lišio dobara. Zaključujem da te naseobine ne koštaju ništa, te da su pokorne i da donose manje štete. Oni koji su oštećeni ne mogu da naude pošto su osiromašeni i raseljeni, kako je već rečeno. Ovde treba primetiti da ljudima valja povlađivati ili ih valja uništiti, jer se ljudi za male uvrede svete, a za velike ne mogu. Ipak, uvreda koja se čoveku nanosi treba da je takva da joj ne preti osveta.

Međutim, ukoliko se umesto naseobina onamo drže ljudi pod oružjem, trošak se povećava jer tada svi prihodi te države odlaze na održavanje vojske. Tako vladaocu ono što je osvajanjem stekao na kraju bude veća šteta no korist, jer seljenje vojske s jednog mesta na drugo škodi celoj državi. Taj teret svi osećaju i svako vladaocu onda postaje neprijatelj; a takvi su neprijatelji opasni jer, iako poraženi, ostaju u svojim domovima. Posmatrano sa svakog stanovišta, beskorisno je slati vojsku, dok je korisno slati naseljenike.

Ko dođe u oblast koja se razlikuje po navedenim osobinama, mora još i da se nametne susednim manjim moćnicima kao poglavар i zaštitnik, a prvake zemlje da oslabi. Usput, treba da povede računa da

slučajno onamo ne dođe neki jednako jak stranac. Uvek će se događati da novog u zemlju dovedu oni koji su u njoj nezadovoljni, bilo iz prevelikog vlasto-ljublja, bilo iz straha, baš kao što su svojedobno Etolci doveli u Grčku Rimljane. Njih su, zatim, u sve druge oblasti listom dovodili domaći stanovnici. Prema opštem poretku stvari, čim jedan moćan stranac uđe u neku oblast, odmah mu se priključe sitni moćnici iz zavisti prema onome koji je, kao jači, nad njima stajaо. Što se tih sitnih moćnika tiče, vladalac ne mora da se trudi da stekne njihovu naklonost, utoliko pre što oni dragovoljno svoje zemlje uključuju u državu koju je taj osvojio. Dovoljno je tek da pripazi da se ne osnaže previše i da ne steknu prevelik ugled; lako će onda svojim snagama, a uz njihovu pomoć, srušiti domaće prvake i postati jedini gospodar te oblasti. Ko se ne bude vodio ovim pravilima, brzo će izgubiti što je osvojio, a golemu muku i nebrojene teškoće iskusice još dok je na vlasti.

Rimljani su se u osvojenim krajevima strogo pridržavali ovih pravila – slali su тамо svoje građane, pomagali sitne moćnike, al' tako da im snage ne narastu previše, rušili su domaće prvake i nisu dozvoljavali da kakvi strani velikani steknu ugled. Grčka je više nego dovoljan primer – pomogli su Etolce i Ahajce, oslabili Makedonsku kraljevinu, odbili Antioha, a sprecili da isti Etolci i Ahajci ikad osnuju sopstvenu državu, ma koliko da su ih zadužili. Nisu ih Filipova obećanja namamila da mu budu prijatelji, a da ga ne unize, nit ih je Antiohova sila nagnala da se pomire s njegovom vlašću u ma kojoj državi na tom prostoru. Rimljani su u navedenim slučajevima postupili kako bi svи mudri vlastaoci morali činiti – da ne misle samo na sadašnje
